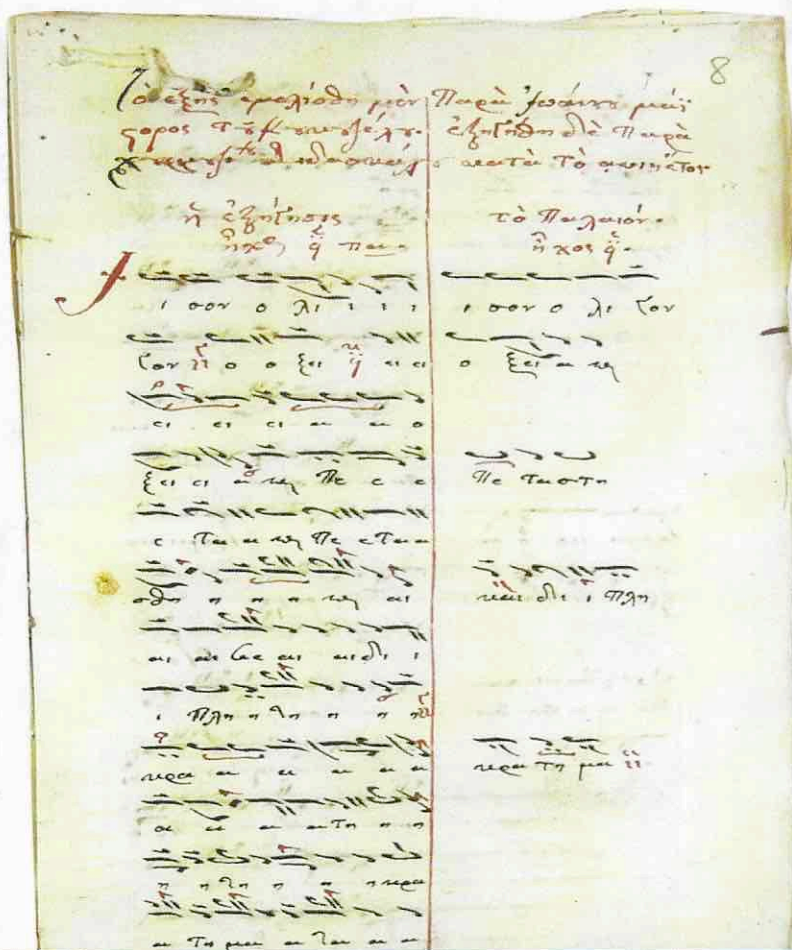
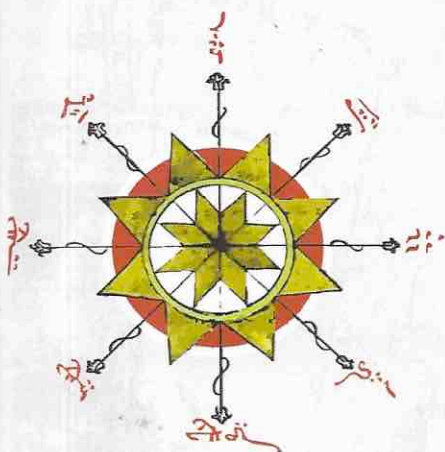

Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ μέσα ἀπὸ τὴν Νέα Μέθοδο Γραφῆς

1814 - 2014

Καθιέρωση - Προβληματισμοί - Προοπτικές

ΙΕΡΑ
ΜΕΓΙΣΤΗ
ΜΟΝΗ
ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ 2021

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΨΑΛΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ (30 Ὀκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2014)

Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ
μέσα ἀπὸ τὴν Νέα Μέθοδο Γραφῆς (1814-2014)
Καθιέρωση-Προβληματισμοί-Προοπτικές

Ἐπιμέλεια
Δρ. Γεώργιος Ν. Κωνσταντίνου

ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ 2021

© ΙΕΡΑ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ

Α΄ ΕΚΔΟΣΗ: 2021

ISBN: 978-618-5501-27-3

Διόρθωση, επιμέλεια κειμένων: Βασίλειος Τζέρπος

Σελιδοποίηση: Τυπογραφικό εργαστήριο εκδόσεων «Ἐν πλῶ»

Ἐκτύπωση καὶ Βιβλιοδεσία: Open Line

Ἱερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου

630 86 Καρυές, Ἁγίου Ὄρους

τηλ. 23778 88087, e-mail: pek@vatopedi.gr

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Διοργανωτές:

Τερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου

Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν ΑΠΘ

Τμήμα Ποιμαντικής καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας ΑΠΘ

Τμήμα Μουσικῆς Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης Πανεπιστημίου Μακεδονίας

ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Ἀνθίμου

ΠΕΜΠΤΗ 30 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2014

Τμήμα Μουσικῶν Σπουδῶν

τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θέριμη
Μουσικοεκπαιδευτικὴ δράση μετὴν συμμετοχῆ μαθητῶν
τῶν Μουσικῶν Σχολείων Θεσσαλονίκης, Σιάτιστας, Δράμας
καὶ Καβάλας: «Οἱ Τρεῖς Διδάσκαλοι, εὐεργέτες τοῦ Γένους»

11:00-12:00

- Καλωσόρισμα ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου Τ.Μ.Σ. κ. Μιχάλη Λαπιδάκη
- Κώστας Χάρδας, Παρουσίαση Τμήματος
- Ξεναγήση στὴ Βιβλιοθήκη
- Ἰωάννης Καϊμάκης, Μουσικὸ δρώμενο – Μουσικὸ Πολύτροπο

12:00-13:00

- Πρωτοπρ. Σπυρίδων Ἀντωνίου, «Ἡ σημασία τῆς Μεταρρύθμισης»
- Ἐμμανουὴλ Γιαννόπουλος, «Ἡ σημασία τῆς ψαλτικῆς γὰρ τὴν ἑλληνικὴ μουσικὴ»
- Ἀπὸ τὴν Παλαιὰ στὴ Νέα Μέθοδο – Μουσικοεκπαιδευτικὸ δρώμενο μετὴν Ὀμάδα Παλαιογραφίας Βυζαντινῆς Μουσικῆς
- Gerda Wolfram, Χαιρετισμὸς πρὸς τοὺς φοιτητὲς καὶ τοὺς μαθητὲς

13:00-14:00

- Μουσικοεκπαιδευτικὰ δρώμενα – παρουσιάσεις:

Μουσικὸ Σχολεῖο Θεσσαλονίκης

Μουσικὸ Σχολεῖο Σιάτιστας

Μουσικὸ Σχολεῖο Δράμας

Μουσικὸ Σχολεῖο Καβάλας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Βελλίδειο Συνεδριακό Κέντρο

- 18:00-18:30 Προσέλευση και έγγραφές
18:30-18:40 Κήρυξη τῆς ἑναρξῆς τοῦ Συνεδρίου ἀπὸ τὸν Παναγιώτατο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κ.κ. Ἄνθιμο
18:40-19:00 Χαιρετισμοὶ ἐκ μέρους τῶν φορέων τοῦ Συνεδρίου
19:00-19:30 Παρουσίαση τοῦ τόμου «Εἰσαγωγή Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος» ἀπὸ τὸν Ἑμμανουὴλ Γιαννόπουλο, λέκτορα τοῦ Τ.Μ.Σ. τοῦ Α.Π.Θ.
19:30-20:00 Ὁμιλία τοῦ Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου Ἀρχιμανδρίτου Ἐφραίμ, «Ἡ ψαλτικὴ τέχνη στὴν θεία Λατρεία»

Συναυλία μὲ μέλη τῶν Τριῶν Διδασκάλων

- 20:00-20:30 Χορὸς Ἀγιορειτῶν Πατέρων (Γέρων Δανιὴλ καὶ Γέρων Στέφανος τῶν Δανιηλαίων, Γέρων Δαμασκηνὸς καὶ Ἱερομόναχος Θεοδόσιος ἀπὸ τὴν Νέα Σκήτη)
20:30-21:00 Σωματεῖο Ἱεροψαλτῶν Θεσσαλονίκης «Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός». Χοράρχης Χαρίλαος Ταλιαδῶρος, Ἄρχων Πρωτοψάλτης τῆς Ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως. Προλογίζει ὁ Ἀντώνιος Κωνσταντινίδης, κριτικὸς μουσικῆς – δρ. μουσικολογίας

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2014

- 7:00-9:30 Ὅρθρος καὶ Θεία Λειτουργία στὸν Ἱερὸ Ναὸ τῆς Παναγίας Δεξιᾶς. Τὴν Θεία Λειτουργία θὰ τελέσει ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱ.Μ. Μονῆς Βατοπαιδίου Ἀρχιμ. Ἐφραίμ. Θὰ ψάλουν χοροὶ ψαλτῶν μὲ χοράρχες τὸν Ἀρχιμ. Νεκτάριο Πάρη καὶ τὸν Πρωτοπρ. Σπυρίδωνα Ἀντωνίου

Αἴθουσα Τελετῶν τῆς Παλαιᾶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

Α΄ Συνεδρία
Ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀπήχηση
τῆς μουσικῆς Μεταρρύθμισης τοῦ 1814 (I)

Πρόεδρος: Γρηγόριος Στάθης

- 10:30-10:45 Ἀντώνιος Χατζόπουλος, «Οἱ δύο Μουσικὲς Σχολὲς τῆς νέας μεθόδου τῆς ψαλτικῆς τέχνης στὴν Κωνσταντινούπολη»
- 10:45-11:00 Ἀχιλλεὺς Χαλδαιάκης, «Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ καὶ Ματθαῖος Βατοπαιδινός»
- 11:00-11:15 Ἐμμανουὴλ Γιαννόπουλος, «Πτυχὲς τοῦ ἔργου τοῦ Γεωργίου Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος τῆς ΜτΧΕ»
- 11:15-11:30 Ἰωάννης Λιάκος, «Ἡ Θεσσαλονίκη ὡς μουσικὸ πολιτισμικὸ σταυροδρόμι, μέσα ἀπὸ τίς καταγραφὲς μελῶν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μετὰ τὴ Νέα Μέθοδο ἀναλυτικῆς σημειογραφίας»
- 11:30-11:45 Συζήτηση
- 11:45-12:00 Διάλειμμα – κέρασμα

Β΄ Συνεδρία
Ἡ Μεταρρύθμιση τοῦ 1814 καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη
τοῦ μουσικοθεωρητικοῦ στοχασμοῦ (I)

Πρόεδρος: Ἀχιλλεὺς Χαλδαιάκης

- 12:00-12:15 Χαράλαμπος Σπυρίδης, «Ἀριθμοῖσιν περιφρουρέειν τὴν μουσικὴν»
- 12:15-12:30 Ἀντώνιος Κωνσταντινίδης, «Ἀριθμολογία καὶ μαθηματικὰ στὴ θεωρία τοῦ Χρυσάνθου»
- 12:30-12:45 Gerda Wolfram, «The Relation of the New Method of the Three Teachers to the Late- and Post-Byzantine Theoretical Treatises»
- 12:45-13:00 Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος, «Ὅρων Ἀλλάγματα ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο στὸ Χρυσάνθο»
- 13:00-13:15 π. Gabriel Mândrilă, «Τὸ Μέγα Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου καὶ τὰ Θεωρητικὰ Macarie Ieromonahul καὶ Anton Pann - μιὰ συγκριτικὴ ἀνάγνωση»
- 13:15-13:30 Ἰωάννης Ἀρβανίτης, «“Μαλακὸ” καὶ “σκληρὸ” διατόνο στὴ θεωρία καὶ τίς ἐξηγήσεις τῶν Τριῶν Διδασκάλων»
- 13:30-13:45 Εὐστάθιος Μακρῆς, «Ἀπὸ τὸν Ἱερώνυμο Τραγωδιστὴ στὸν

- Χρυσάνθο εκ Μαδύτων. Προσπάθειες μεταρρύθμισης τής
βυζαντινής σημειογραφίας και μουσικῆς θεωρίας»
- 13:45-14:00 Διονύσιος Ἀνατολικιώτης, «Ἡ σύγκρισις τῆς Νέας Μεθόδου
πρὸς τὴν παλαιὰν παρασημαντικὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Μουσικῆς ὑπὸ τοῦ πρωτοφάλτου Γεωργίου Βιολάκη»
- 14:00-14.15 Συζήτηση.

Γ' Συνεδρία

**Ἡ Μεταρρύθμιση τοῦ 1814 καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις
τοῦ μουσικοθεωρητικοῦ στοχασμοῦ (II)**

Πρόεδρος: Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος

- 16:00-16:15 Ἀγαμέμνων Τέντες, «Διδακτικὲς διεργασίαι περὶ τῆς δημι-
ουργίας τῆς Νέας Μεθόδου, ἰδιαίτερος δὲ περὶ τοῦ Μεγάλου
Θεωρητικοῦ τῆς Μουσικῆς»
- 16:15-16:30 Μιλτιάδης Παππᾶς, «Ἡ ὄντολογία τῆς Μεταρρύθμισης τοῦ 1814»
- 16:30-16:45 Χρυσοβολάντης Ἰωαννίδης, «Ἡ διδασκαλία τῆς παρασημαντικῆς
στὴ δευτεροβάθμια μουσικὴ ἐκπαίδευση, γόνιμοι προβληματισμοὶ
καὶ προοπτικὲς»
- 16:45-17:00 Γεώργιος Πατρῶνας, «Ἡ Ἀνθολογία Ἐηροποτάμου 530
ἐξηγηθεῖσα στὴ νέα παρασημαντικὴ ὑπὸ Ἀποστόλου Κώνστα.
Ἕνα χειρόγραφο ποὺ διελάνθανε»
- 17:00-17:15 Σταῦρος Σαραντίδης, «Ἡ διδακτικὴ τῆς Νέας Μεθόδου
γραφῆς μέσα ἀπὸ τὸ σύντομο Εἰρημολόγιον»
- 17:15-17:30 Μιχαὴλ Στρουμπάκης, «Λέσβιον Σύστημα ἢ Νέα Μέθοδος; Ἡ
ἐπιβίωσις τοῦ Λεσβίου Συστήματος κατὰ τὸν κ' αἰῶνα στὴ Λέσβον»
- 17:30-17:45 Βασίλειος Χάδος, «Μουσικοθεωρητικὲς προεκτάσεις τῆς
Νέας Μεθόδου στὸ Ἅγιον Ὅρος»
- 17:45-18:00 Ἰωάννης Παπαχρόνης, «Νέα Παρασημαντικὴ καὶ ἔντυπες
μουσικὲς ἐκδόσεις»
- 18:00-18:15 Χαρίλαος Ταλιαδῶρος, «Σκέψεις καὶ προτάσεις γιὰ τὴν
Ψαλτικὴν»
- 18:15-18:30 Συζήτηση

Αἴθουσα τελετῶν τῆς Παλαιᾶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

20:00-21:00 Συναυλία με μέλη των Τριών Διδασκάλων από την Χορωδία «Θρόνος» του Πατριαρχείου Ρουμανίας. Χοράρχης αρχιδιάκονος Mihail Bucă

ΣΑΒΒΑΤΟ 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2014

Αίθουσα Τελετών της Παλαιάς Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ.

Α΄ Συνεδρία

Η ιστορία και η απήχηση της μουσικής Μεταρρύθμισης του 1814 (II)

**Έξηγήσεις από την Παλαιά στην Νέα Μέθοδο –
Σημειογραφικά και έρμηνευτικά ζητήματα (I)**

Πρόεδρος: Gerda Wolfram

- 09:15-09:30 **Adrian Sirbu**, «Η εφαρμογή της Νέας Μεθόδου στα Ρουμανικά Πριγκιπάτα»
- 09:30-9:45 **Stefan Harkov**, «Reception of the New Method in Bulgaria»
- 9:45-10:00 **Christian Troelsgård**, «Reception of the Nea Methodos in Western Europe ca. 1890-1950 – From Thibaut to Monumenta Musicae Byzantinae (MMB)»
- 10:00-10:15 **Μαρία Άλεξάνδρου**, «Τὸ Μέγα Ἴσον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη. Ἀναζητώντας τὴν ὀκταηχία μέσα ἀπὸ ἓνα περίφημο διδακτικὸ ποίημα»
- 10:15-10:30 **Κωνσταντίνος Λανάρας**, «Οἱ φθορὲς λύνουν ἢ δημιουργοῦν προβλήματα στὴν ἀνάγνωση τῶν κειμένων στὴ Νέα Μέθοδο γραφῆς; Προβληματισμοὶ μέσα ἀπὸ τὰ ἀνοιξαντάρια τοῦ Ἰωάννου Κουκουζέλη»
- 10:30-10:45 **Φλώρα Κρητικοῦ**, «Ἡ ἐξέλιξη τῆς βυζαντινῆς σημειογραφίας: ἀπὸ τὴν Ἑξηγητικὴ στὴ Νέα Μέθοδο»
- 10:45-11:00 **Δημήτρης Μπαλαγεώργος**, «Ἡ συμβολὴ τοῦ λαμπαδαρίου Ἀντωνίου στὴν ἐξήγηση τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας»
- 11:00-11:15 **Γρηγόριος Ἀναστασίου**, «Μιά σπάνια ἀνθολογούμενη σύνθεση Ἀνοιξανταρίων τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ οἱ ἐξηγήσεις τῆς στὴν Νέα Μέθοδο»
- 11:15-11:30 **Γεώργιος Κωνσταντίνου**, «Ἡ παρασήμευση τῆς Νέας Μεθόδου

	στά πρώτα χρόνια της Μεταρρύθμισης – αρχική και τελική μουσική γραφή»
11:30-11:45	Συζήτηση
11.45-12.00	Διάλειμμα – Κέρασμα

Β' Συνεδρία

Ἐξηγήσεις ἀπὸ τὴν Παλαιὰ στὴν Νέα Μέθοδο –
Σημειογραφικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ ζητήματα (II)

Πρόεδρος: Χαράλαμπος Σπυρίδης

12:00-12:15	Βασίλειος Βασιλείου, «Τὸ “Μέσο” Στιχηραρικὸ μέλος τοῦ Ἀναστασιματαρίου στὴ χειρόγραφη καὶ ἔντυπη παράδοση»
12:15-12:30	π. Σπυρίδων Ἀντωνίου, «Ἡ ἐξήγηση τοῦ ἀργοῦ Εἰρμολογίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου ἀπὸ τὸν Χρῦσανθο τὸν “ἐκ Μαδύτων”»
12:30-12:45	Συμεὼν Κανόκης, «Τὸ ἀργὸν “Ἀλληλουϊάριον” τοῦ Νυμφίου μέσα ἀπὸ τὴν Νέα Μέθοδο γραφῆς. Ἀνάλυση καὶ ἰσοκρατηματικὴ πρακτικὴ»
12:45-13:00	Ἰωάννης Στεφούλης, «Τὸ νέο στιχηραρικὸ εἶδος: Ἀπὸ τὸν Πέτρο λαμπαδάριο στὸν Κωνσταντῖνο Πρίγγο»
13:00-13:15	Ἀρχμ. Νεκτάριος Πάρης, «Οἱ χαρακτῆρες ἀναβάσεως μίας φωνῆς, ὀλίγον, πεταστή, κεντήματα. Ἐρμηνεία καὶ ἐκτέλεση»
13:15-13:30	Χριστόδουλος Βασιλειάδης, «Διορθωτικὲς εἰσηγήσεις τοῦ Οἰκονόμου Παπαχαραλάμπους σὲ σύγχρονές του μουσικὲς ἐκδόσεις»
13:30-13:45	Σωτήριος Δεσπότης: Τὸ σημειογραφικὸ σύστημα τῆς νέας μεθόδου: Ἱστορικὲς καὶ μορφολογικὲς παρατηρήσεις.
13:45-14:00	Συζήτηση

Γ' Συνεδρία

Ἡ Μεταρρύθμιση τοῦ 1814 καὶ θέματα θεολογίας
τῆς Ψαλτικῆς, σημειογραφίας, μουσικῆς ἐκπαίδευσης
καὶ ἐξωτερικῆς μουσικῆς

Πρόεδρος: Christian Troelsgård

651-575	16:00-16:15	Κωνσταντῖνος Καραγκούνης, «"...ὁμωλόγουν φάλλοντες...". Ἡ ἀπὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ ἐντεῦθεν Ψαλτικῆ Τέχνη
---------	-------------	---

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

συνοδοιοπορούσα στην έσχατολογική πορεία της Ἐκκλησίας»

- 16:15-16:30 **Παναγιώτης Παναγιωτίδης**, «Οἱ μελωδικές παραλλαγές στα ἀπολυτίκια καὶ θεοτοκία τῆς ὀκταηχίας στίς ἐκδόσεις τοῦ Ἀναστασιματαρίου τῶν ἐτῶν 1820 καὶ 1832»
- 16:30-16:45 **Γεώργιος Χατζηθεοδώρου**, «Σκέψεις πάνω στή διαρρύθμιση τοῦ 1814»
- 16:45-17:00 **Σεβαστή Μαζέρα**, «Ἡ νέα μελοποίηση τοῦ τροπαρίου “Κύριε ἢ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις”, ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα “χάριν ἀσκήσεως τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς”»
- 17:00-17:15 **Δημήτριος Πρατσινάκης**, «Ἡ Μέθοδος τῶν Τριῶν Διδασκάλων, ὡς παρακαταθήκη διδασκαλίας στα Μουσικὰ Σχολεῖα»
- 17:15-17:30 **Ἰωάννης Πλεμμένος**, «Ἡ μεταρρύθμιση τοῦ 1814 καὶ ἡ ἐπίδρασή της στὴν ἐξωτερικὴ μουσικὴ»
- 17:30-17:45 **Εὐαγγελία Σπυράκου**, «Βυζαντινὴ χορωδιακὴ παράδοση καὶ Νέα Μέθοδος γραφῆς: Προβληματισμοί»
- 17:45-18:00 **Ἀντώνιος Ἀλυγιάκης**, «Ἡ Δοξολογία τοῦ β' ἤχου τοῦ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου στίς ἐξηγήσεις Γρηγορίου Πρωτοψάλτου καὶ Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος»
- 18:00-18:15 *Συζήτηση*

Βελλίδειο Συνεδριακὸ Κέντρο

Λήξη τοῦ Συνεδρίου

- 19:30-19:45 **Μαρία Ἀλεξάνδρου**: Πορίσματα τοῦ Συνεδρίου
- 19:45-20:00 **Θωμᾶς Ἀποστολόπουλος**, «Παρασημαντικὴ καὶ κοσμικὸ μέλος»
- 20:00-21:00 **Συναυλία Χρίστου Τσιαμούλη** με ἔργα Ρωμηῶν συνθετῶν μέσα ἀπὸ τὴν σημειογραφία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Μέρους α'
- 21:00-21:15 **Διάλειμμα – Κέρασμα**
- 21:15-22:15 **Μέρους β' τῆς συναυλίας**

«...ὠμολόγουν ψάλλοντες...».

Ἡ ἀπὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ ἐντεῦθεν Ψαλτικὴ Τέχνη
συνοδοιοποροῦσα στὴν ἐσχατολογικὴ
πορεία τῆς Ἐκκλησίας

Κωνσταντῖνος Χαρίλ. Καραγκούνης
Ἀναπληρωτῆς Καθηγητῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς
τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,
Διευθυντῆς τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας
τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου
kxkaragounis@gmail.com

Περίληψη

Ἡ μουσικὴ εἰσήχθη ἐνωρίτατα στὴν λατρεία τῆς χριστιανικῆς κοινότητος καὶ ἔκτοτε, ἐπὶ αἰῶνες, ἀποτελεῖ δομικὸ συστατικὸ αὐτῆς. Ἡ Ψαλμωδία, μὲ τὴν ἀνάδειξή της σὲ ὑψηλὴ Τέχνη, ὀδηγήθηκε σὲ μέγιστη καλλιτεχνικὴ ἀκμὴ, ἐμπλουτίστηκε μὲ σοφὸ σύστημα μουσικῆς σημειογραφίας, προσέλαβε ἀκόμη καὶ ἐπιστημονικὲς διαστάσεις, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ ἀποτελεῖ ὀρθόδοξη λειτουργικὴ τέχνη, μὲ σαφῆ χειραγωγικὸ ρόλο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς λατρείας. Ἔτσι, ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη ἀκολουθεῖ τὴν Ἐκκλησία στὴν πορεία της πρὸς τὰ «ἔσχατα», μὲ στόχο νὰ ἀνακαινισθεῖ, τελικῶς, καὶ νὰ «μετουσιωθεῖ» σὲ «ἄρρητο» δοξολογικὸ μέλος τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας στὴ Βασιλεία τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ.

Ποιά εἶναι, ὅμως, ἡ θέση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης ἀπὸ τὴν καθιέρωση τῆς Νέας Μεθόδου ἀναλυτικῆς σημειογραφίας (ἀρχὲς 19^{ου} αἰ.) καὶ ἐντεῦθεν στὴν παράλληλὴ της πορεία μὲ τὴν Ἐκκλησία; Ἄν ἡ νεώτερη καὶ σύγχρονη Ψαλτικὴ καὶ οἱ φορεῖς της ἐξεταστοῦν ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησιολογίας, ἀνθρωπολογίας καὶ ἐσχατολογίας, θὰ εὑρεθοῦν νὰ ἐκπληρώνουν τὸν ἐσχατολογικὸ καὶ σωτηριολογικὸ σκοπὸ τους; Ψαλ-

μωδία καὶ Ἐκκλησία συνοδοιποροῦν ἢ μόνο κάπου διασταυρώνονται; Ἡ σύγχρονη Ψάλτικὴ Τέχνη εἶναι σήμερα σὲ ἀνάλογη θέση, ὥστε νὰ κληθεῖ νὰ στεφανώσῃ τὸ «τέλος» (δηλαδή, τὰ προσωπικὰ ἢ κοινοτικὰ «ἔσχατα») ὡς «μαρτύριον» καὶ «ὁμολογία» πίστεως;

*Τῷ δόγματι, τῷ τυραννικῷ,
οἱ ὅσοι τρεῖς παῖδες μὴ πεισθέντες,
ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες,
Θεὸν ὁμολογοῦν ψάλλοντες·
Εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον.*

(Κανὼν Μ. Τρίτης, εἰρμὸς Η' ᾠδῆς, ἤχος β')

Πρωτίστως, εὐχαριστῶ θερμότατα γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ ποὺ περιποιεῖτε στὸ πρόσωπό μου νὰ με καλέσετε στὸ σπουδαιότατο αὐτὸ συνέδριο, εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἀβρότατη φιλοξενία καί, προκαταβολικῶς, σὰς εὐχαριστῶ ὅλους γιὰ τὴν ὑπομονή σας νὰ με ἀκούσετε νὰ ἐξωτερικεύω ὅποιες σκέψεις καὶ προβληματισμοὺς ἔβαλε ὁ Κύριος στὸν λογισμό μου ἐπὶ τοῦ θέματος.

Ἡ Ἐκκλησία σὲ ἐσχατολογικὴ πορεία. Εἶναι γνωστὸς οἱ θεολογικὲς διατυπώσεις περὶ τῆς ἐσχατολογικῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας· μιᾶς πορείας ἢ ὅποια ξεκίνησε μὲ τὴν ἐπὶ γῆς ἴδρυση τῆς Ἐκκλησίας ἢ ὀρθότερα μὲ τὴν πρόσληψη τῆς γῆς ἀπὸ τὴν πρὸ τῶν αἰώνων ἰδρυθεῖσα Ἐκκλησία. Καθὼς, ὅμως, ἡ Ἐκκλησία ὁδεύει πρὸς τὰ Ἔσχατα, ἔχει τὴν θαυμαστὴ δυνατότητα νὰ προγεύεται καὶ νὰ βιώνει τὰ Ἔσχατα στὸ παρὸν. Αὐτὸ πραγματώνεται ἀδιαλείπτως, μέσῳ τῆς ἀδιαλείπτου τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας ἀνὰ τὴν οἰκουμένην, δηλαδή, μέσῳ τῆς ἀδιαλείπτου μετοχῆς τῆς ἀνθρωπότητος στὴν Κοινωνία μὲ τὸν Πανάγιο Τριαδικὸ Θεὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία Του, θριαμβεύουσα καὶ στρατευομένη, διὰ τῆς μετοχῆς στὴν Θεία Εὐχαριστία.

Σὲ αὐτὴν τὴν βίωση τῶν Ἐσχάτων κατὰ τὸ παρὸν μετέχουν ὄχι μόνο τὰ ζῶντα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, οἱ πιστοί, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄψυχο, ὕλικὸ ἢ ἰδεατό, στοιχεῖο ἀπὸ ὅσα ὁ ἄνθρωπος ἐδημιούργησε κατὰ τὴν παραγωγή πολιτισμοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ «ἀφώρισε» καὶ τὰ καθηγήσαε,

προκειμένου νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς λατρευτικὰ καὶ λειτουργικὰ μέσα. Αὐτὰ προσφέρονται, ἔκτοτε, ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὡς πνευματικὴ θυσία στὸν Κύριο, ὡς ἐλάχιστο «ἀντίδωρον» στὸν δωροπάροχο καὶ δωροεδότη Χριστό, ἀναγνωρίζοντας ὅτι προσφέρει τὰ τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου.

Ἡ κοινὴ αὐτὴ πορεία ἀνθρώπου καὶ στοιχείων ἀκολουθεῖ τὴν ἐσχατολογικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ ἓνας ἐποχοῦμενος ταξιδιώτης συνοδοιπορεῖ μὲ τὸ ὄχημα ποῦ τὸν μεταφέρει. Ὁ ἐπιβαίνων ἐπὶ πλοίου, ἐπὶ παραδείγματι, μπορεῖ νὰ κινεῖται ἐλεύθερα ἐντὸς τοῦ πλοίου, μάλιστα, πολλάκις, μὲ πορεία ἀντίθετη ἀπὸ τὴν ρότα τοῦ πλοίου, πάνω-κάτω ἢ ἐμπρός-πίσω, ἀλλά, ταυτοχρόνως, δὲν παύει νὰ ἀκολουθεῖ τὴν κατεύθυνση καὶ τὸν προορισμὸ τοῦ πλοίου. Ὅση δὲ ἐλευθερία καὶ ἂν ἀπολαμβάνει κινούμενος ἐντὸς τοῦ ὀχήματος, γνωρίζει ὅτι τὰ ὄριά του δὲν εἶναι ἀπεριόριστα, ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ φθάσῃ σῶως στὸν προορισμὸ του, ποῦ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν προορισμὸ τοῦ φέροντος καὶ σώζοντος αὐτὸν ὀχήματος. Ἐνα ἐκ τῶν πολλῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε ὡς δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί, ἐφόσον ἐργαστεῖ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἀντιπροσφέρει στὸν Κύριο, εἶναι ἡ μουσικὴ, ἡ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας Ψαλμωδία.

«...ὠμολόγουν ψάλλοντες...». Εἶναι ἀρχαιοτάτη συνήθεια τῆς Ἐκκλησίας νὰ εὐλογεῖ, νὰ δοξάζει, νὰ τιμᾷ, νὰ εὐχαριστεῖ, νὰ δέεται καὶ νὰ ἱκετεύει τὸν Πανάγιο Τριαδικὸ Θεὸ μὲσω τῆς Ψαλμωδίας. Εἶναι, ὅμως, ἐξίσου ἀρχαιοτάτη ἡ συνήθεια τοῦ Πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ὁμολογεῖ τὴν πίστη του διὰ τῆς ἐλλόγου Ψαλμωδίας. Σὲ καιροὺς εἰρηλικῶς ἡ ὁμολογία αὐτὴ εἶναι λατρευτικὴ. Ἀλλὰ στοὺς καιροὺς κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία θριαμβεύει, δηλαδή, στοὺς διωγμούς, ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως εἶναι μαρτυρικὴ, χωρὶς, ὅμως, καὶ τότε νὰ ἀπουσιάζει ἡ Ψαλμωδία ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν ὁμολογούντων. Μάλιστα, τότε ἀκριβῶς εἶναι ποῦ ἡ Ψαλμωδία γίνεται μέσον καὶ ὄπλον ὁμολογίας.

Ἦδη, στὰ πρῶτα βιβλία ποῦ ἱστοροῦν τὴν ἐσχατολογικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας, στὰ Εὐαγγέλια, ὁ Χριστὸς «ὁμολογεῖ ψάλλον». Παραδίδει τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὁμολογώντας Ἐαυτὸν Ἰῶν καὶ Ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπισφραγίζει τὴν ὁμολογία μὲ Ψαλμωδία. «Ἦμνή-

σαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν»¹, ὅπου, μετὰ τὴν Ψαλμωδία, ἡ κατάθεση τῆς ὁμολογίας ἐπιφέρει τὸ μαρτύριο.

Στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τὸ βιβλίο ποῦ παραλαμβάνει ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια τὴν σκυτάλη τῆς καταγραφῆς τῆς ἱστορίας – ἄρα τῆς ἐσχατολογικῆς πορείας – τῆς Ἐκκλησίας, μία ἀκόμη ὁμολογία πίστεως συνοδεύεται ἀπὸ Ψαλμωδία. Εἶναι οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Σίλας, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι «ὡμολόγουν ψάλλοντες»: «Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεόν.» Ἄν ἐρωτήσῃ κανεὶς, ποῦ εὐρίσκεται ἐδῶ ἡ ὁμολογία, θὰ λάβῃ τὴν ἀπάντησι: Ἀμέσως παρακάτω στὸ «ἐπικροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμοι»². Μπορεῖ κανεὶς νὰ πιστέφῃ ὅτι ἡ Ψαλμωδία στὴν φυλακὴ ἐκ μέρους τῶν δύο ἐνθέρμων Ἀποστόλων τοῦ κηρύγματος, ἦταν μόνον πράξη προσευχῆς καὶ δὲν ἀπέβλεπε ἐνσυνειδήτως καὶ στὴν «κατήχηση» (ἡ λέξι καὶ μὲ τὴν μουσικὴ τῆς ἔννοια) τῶν λοιπῶν δεσμίων καὶ ὄλων τῶν συμπαρόντων καὶ συνακροωμένων – ἴσως τῶν μελλοντικῶν δημίων τους; Μήπως ὁ δεσμοφύλαξ, ὁ ὁποῖος «ἠγαλλίασατο πανοικί πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ», δὲν ἐπίστευσε μόνον ἐξαιτίας τοῦ θαύματος τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς πτώσεως τῶν δεσμῶν τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σίλα, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχε προλειανθεῖ ἡ ψυχὴ του διὰ τῆς Ψαλμωδίας τῶν δεσμοτῶν Ἀποστόλων;

Τὸ βιβλίο τῶν Πράξεων διακόπτεται ἀπότομα. Δὲν πρόλαβε ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς νὰ τὸ ὀλοκληρώσῃ; Πιθανῶς. Ὅμως ἔρχονται οἱ Βίοι τῶν Ἁγίων, μαρτυρολόγια, γεροντικά, ἀσκητικὲς καὶ ἡσυχαστικὲς συλλογές, ἀνθολογίαι θαυμάτων τῶν Ἁγίων, μὲ μία λέξι τὰ ὀρθόδοξα Συναξάρια, νὰ συνεχίσουν τὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ νὰ καταγράψουν τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ὀδεύουσα πρὸς τὰ Ἔσχατα καὶ βιώνουσα τὰ Ἔσχατα στὸ παρόν. Ἄρα, τὰ Συναξάρια, ὅπως καὶ οἱ Πράξεις, εἶναι προβολεῖς τοῦ ὀρθοδόξου βιώματος τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐσχατολογικὴ τῆς πορεία. Ὅπως τονίζει ὁ ἐκδότης τοῦ Μεγάλου Συναξαριστοῦ, Ἐπίσκοπος Οἰνόης Ματθαῖος Λαγγῆς, στὸν ἐπίλογο τῆς ἐκδόσεως, τὰ Συναξάρια εἶναι «ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ ἐπαναλαμβανόμενος διὰ τῶν Ἁγίων»³.

¹ Ματθ. 26, 30.

² Πράξεις, ις', 25.

³ Λαγγῆς Ματθαῖος, Ἐπίσκοπος Οἰνόης, *Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμος ΙΔ', Ἀθῆναι: 1981, σσ. 377-379, στὴν ὑποσημείωσι 1.

Παραφράζει ἔτσι, τὸν μεγάλο Σέρβο φιλόσοφο Ἀρχιμανδρίτη Ἅγιο Ἰουστῖνο Πόποβιτς, ὁ ὁποῖος σημειώνει γιὰ τὰ Συναξάρια: «Οἱ Βίοι τῶν Ἁγίων δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ζωὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ ἐπαναλαμβανομένη εἰς κάθε Ἅγιον, ὀλίγον ἢ πολὺ, κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον. Ἡ ἀκριβέστερον, εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ παρατεινομένη διὰ τῶν Ἁγίων...»⁴.

Τὰ κείμενα τῶν Βίων τῶν Ἁγίων, ἀποτελοῦν, λοιπόν, τὴν ζῶσα καὶ διαρκῶς ἀνανεούμενη συνέχεια τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Βέβαια, τὰ Συναξάρια εἶναι ἀνεξάντλητα. Ἄν ἀναλογιστεῖ κανεὶς ὅτι ἡ Ἐκκλησία εὐρίσκεται σὲ πορεία καὶ ὄχι σὲ στασιμότητα, ὅτι ὁ πιστὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ ὀδεύει τὴν ὁδὸ τῆς τελειώσεως διὰ τῶν νεοφανῶν –ἀνὰ τὸν κόσμο– Ἁγίων, οἱ ὁποῖοι ἐβίωσαν ἐδῶ ὀσιακῶς, καὶ ἂν ἀκόμη συνειδητοποιήσει κανεὶς ὅτι σὲ πολλὰς περιοχὰς ὁ Χριστιανισμὸς πορεύεται «ἐν διωγμῷ», ὀδεύοντας τὴν ὁδὸ τῆς τελειώσεως διὰ τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, τότε μπορεῖ νὰ κατανοήσει, γιὰ τὰ Συναξάρια εἶναι στὴν πραγματικότητα ἀνεξάντλητα, ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ διαρκῶς παραγόμενα⁵.

Ἀπὸ τὰ Συναξάρια, λοιπόν, ὡς ἄμεσες πηγὲς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας, ἐκκλησιολογίας καὶ ἐσχατολογίας καὶ ὡς ἔμμεσες πηγὲς τῆς ἐπιστήμης τῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας θὰ μεταφερθοῦν ἐδῶ δύο - τρεῖς μαρτυρίες ὀμολογίας πίστεως τῶν μαρτύρων μέσω τῆς Ψαλμωδίας:

Στὸ Συναξάριον τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τοῦ ἐν Πέργῃ τῆς Παμφυλίας (Ἀπριλίου 10[᾽]) διαβάζομε⁶: «...Εἰς αὐτὴν λοιπόν (ἐνν. τὴν κάμινον) ριφθέντες οἱ μακάριοι Σωκράτης καὶ Διονύσιος εὔρον τὸν Θεόδωρον ὡς ἐν δρόσῳ εὐρισκόμενον καὶ ὑμνοῦντα τὸν Θεόν... Ὁ δὲ Ἅγιος εἶπε πρὸς αὐτούς: Λέγετε ἐσεῖς Ἀλληλουῖα. Αὐτὸς δὲ ἔλεγεν Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος

⁴ Ἀρχιμανδρίτου Ἰουστίνου Πόποβιτς, *Σὺν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις, ἀναδημοσιευμένο στὸ ἔργο, Μέγας Συναξαριστής, τόμος ΙΔ', ὀ.π., σ. 458.*

⁵ Κωνσταντίνου Χαριλ. Καραγκιούνη, *Τὰ Ὀρθόδοξα Συναξάρια ὡς ἄμεσες καὶ ἔμμεσες πηγὲς τῆς αὐτοδύναμης ἐπιστήμης «Μουσικολογία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης» καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων τῆς, εἰσήγησι ἀνέκδοτη στὸ 5th International Musicological Conference "Musical Romania and the neighbouring cultures: traditions, influences, identities". Regional Association for the Balkan Countries of the International Musicological Society (IMS), Iași, Romania, July 4-7, 2013.*

⁶ Λαγγῆς Ματθαῖος, Ἐπίσκοπος Οἰνῆς, *Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, τόμος Δ', Ἀθήναι: 1981, σ. 349.*

ὁ Υἱός, Ἅγιον τὸ Πνεῦμα. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ. Σὲ ὑμνοῦμεν Κύριε, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ πρέπει, Κύριε, αἴνεσις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐλθέ, Κύριε, καὶ νῦν καὶ σῶσον ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς ἐκ τῆς φλογὸς ταύτης, καθὼς ἔσωσας καὶ τοὺς Τρεῖς Ἅγίους Σου Παῖδας... Ταῦτα τοῦ μακαρίου Θεοδώρου προσευχομένου συνέφαλλον μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ γενναῖοι στρατιῶται Σωκράτης καὶ Διονύσιος λέγοντες συχνάκις τὸ Ἀλληλουῖα». Ὁ Ἅγιος Θεόδωρος, λοιπόν, «καὶ οἱ γενναῖοι στρατιῶται Σωκράτης καὶ Διονύσιος» ὡς οἱ παλαιοὶ ἐν Βαβυλῶνι Τρεῖς Παῖδες, μέσα στὸ μαρτύριό τους «ὠμολόγουν ψάλλοντες». Ἡ δὲ ὁμολογία τους, πλέον, εἶναι Τριαδολογική: «Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ὁ Υἱός, Ἅγιον τὸ Πνεῦμα. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ. Σὲ ὑμνοῦμεν Κύριε, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ πρέπει, Κύριε, αἴνεσις εἰς τοὺς αἰῶνας.» Εἶναι τόσο βαθύτατα, καὶ μὲ ἐπίγνωση, Τριαδολογική ἢ ὁμολογία τῶν μαρτύρων, ὥστε νὰ γνωρίζουν ὅτι ἀπευθύνονται στὸν ἴδιο Τριαδικὸ Θεὸ ποῦ ἔσωσε τοὺς Τρεῖς Παῖδες στὴν Βαβυλῶνα: «Ἐλθέ, Κύριε, καὶ νῦν καὶ σῶσον ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς ἐκ τῆς φλογὸς ταύτης, καθὼς ἔσωσας καὶ τοὺς Τρεῖς Ἅγίους Σου Παῖδας».

Ἀργότερα, κατὰ τὴν ζοφώδη βασιλεία Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ἀνάλογη μαρτυρική ὁμολογία δίδει ἡ Ἁγία Μάρτυς καὶ Ὁμολογήτρια Ποπλία (ἢ μνήμη τῆς κατὰ τὴν θ' Ὀκτωβρίου). Ἡ Ποπλία γεννήθηκε καὶ ἔζησε στὴν Ἀντιόχεια, ἐπὶ αὐτοκρατόρων Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι καὶ Ἰουλιανοῦ (361 μ.Χ.) καὶ ἀναφέρεται ὅτι παρέλαβε στὸ σπῆτι τῆς εὐσεβεῖς ὀρφανῆς κοπέλης, τὴν ὁποῖαν φρόντιζε καὶ δίδασκε. «...Αὕτη ἢ τιμία γραῦς, τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ παρόντος, ἀπήρξατο ψάλλειν γεγωνότερον σὺν ταῖς Παρθένοις: Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων... Ὁμοιοὶ αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιοῦντες αὐτά, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς»⁷. Μάλιστα, ὁ Θεοδώρητος Κύρου στὴν «Φιλόθεον Ἱστορίαν» του, προσθέτει στὰ παραπάνω τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ἰουλιανὸς ταῦτα ἀκούσας καὶ λίαν ἀνιαθεῖς, σιγᾶν αὐταῖς προσέταξε κατὰ τὸν τῆς παρόδου καιρὸν (τῆ στιγμῇ ποῦ περνοῦσε). Ἡ δὲ Ποπλία μικρὰ τῶν ἐκείνου νόμων φροντίσασα, πλείονος τὸν χορὸν προθυμίας ἐνέπλησε. Καὶ πάλιν ἐκείνου διόντος, ψάλλειν ἐκέλευσεν: Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ...»⁸. Τότε ὁ

⁷ Ψαλμ. ργ' 12, 16.

⁸ Ψαλμ. ξζ' 1.

Ἰουλιανὸς διέταξε νὰ τὴν μαστιγώσουν σκληρὰ, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν πολὺ ἡλικιωμένη δὲν τὴν ἐφρόνευσε. «Ἡ δὲ Ποπλία ὡς ἄκραν τιμὴν δεξαμένη τὴν ἀτιμίαν, ἀνελήλυθε μὲν εἰς τὸ δωμάτιον, συνήθως δὲ αὐτὸν ταῖς πνευματικαῖς ἔβαλλε μελωδίαῖς»⁹. Ἐδῶ, ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως ὑπῆρξε ἐπίμονη καὶ θαρραλέα. Ἡ ἀδύναμος «γραῦς» δὲν δίσταζε νὰ βάλῃ κατὰ τοῦ αἰμοσταγοῦς αὐτοκράτορος τὰ μελωδικὰ τῆς βέλη, μάλιστα δὲ μὲ Ψαλμωδία «ἀπὸ Χοροῦ», ἐφ' ὅσον ἡ ἴδια προεξῆρχε λαμπροῦ παρθενικοῦ Χοροῦ.

Αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ἐμμελοῦς ὁμολογίας φαίνεται ἀρκετὰ διαδεδομένο στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος. Προκαλεῖ ἐντύπωση ὅτι τὴν ἴδια ἀκριβῶς συμπεριφορὰ εἰσέπραξε ὁ Ἰουλιανὸς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Ἰερομάρτυρος Βαβύλα Ἀντιοχείας (ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 8' Σεπτεμβρίου). Ὁ Ἅγιος καὶ ἡ συνοδεία του «...φερόμενοι εἰς τὸν θάνατον ἔχαιρον καὶ ἠγάλλοντο, ὡσὰν νὰ μετέβαινον εἰς χαρμόσυνον πανηγυριν, καθ' ὅλον δὲ τὸ μῆκος τῆς διαδρομῆς ἐδοξολογοῦν τὸν Θεὸν ψάλλοντες· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ καὶ πρότερον ἀπὸ στόματα νηπίων καὶ θηλαζόντων ἀποδεχθεὶς ὕμνον καὶ δοξολογίαν» (Ἡ αἴνεσις τοῦ Θεοῦ «ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων» εἶναι ἓνα βαθὺ θεολογικὸ περὶ τὴν Ψαλμωδία ζήτημα, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀναλυθεῖ). «...Διὰ τοιούτων καὶ ἄλλων ἀσμάτων δοξολογοῦντες οἱ Ἅγιοι χαρμονικῶς ἔφθασαν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης...». Μετὰ τὸ μαρτύριο τῶν Ἀγίων «...ὁ Ἰουλιανός... προσέταξε καὶ ἐσήκωσαν ἀπὸ ἐκεῖ οἱ Χριστιανοὶ τὰ ἅγια λείψανα τοῦ θείου Βαβύλα, οἵτινες χορεύοντες καθ' ὁδὸν καὶ τὴν Δαβιτικὴν ἄδοντες μελωδίαν, καθ' ἕκαστον κῶλον ἀπεφθέγγοντο· Αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς»¹⁰.

Αἰῶνες ἀργότερα, τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας, ὁ Ἅγιος Νεομάρτυς Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων (1η' Ἀπριλίου) σπεύδει αὐτοβούλως στὸ μαρτύριο, ψάλλοντας τὸ «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν...». «Ἐγὼ εἰς τὸν Θεόν μου χαίρω καὶ εὐφραίνομαι καὶ ὁμοῦ μὲ τοὺς Ἀγγέλους Αὐτοῦ ψάλλω εἰς Αὐτόν», ὁμολόγησε στοὺς δημίους του. «Καὶ ἀμέσως ἤρχισε νὰ

⁹ Βλ. *Μέγας Συναξαριστής*, ὁ.π., τόμος Ι', σ. 240, καὶ στὴν ὑποσημείωσιν 3.

¹⁰ Ὁ.π., τόμος Θ', σσ. 126-127 καὶ σὲ ὑποσημείωσιν.

φάλλη με μελωδικήν φωνήν ἐν μέσῳ Ἀγαρηνῶν λέγων, Χριστὸς ἀνέστη... Πρῶτον λοιπὸν ἔδειραν τὸν Μάρτυρα ἀνηλεῶς καθ' ὅλον τὸ σῶμα με ξύλα καὶ λίθους, ἐνῶ οὗτος δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως Χριστὸς ἀνέστη...». Τέλος, «ἐπήδησε μόνος ἐντὸς τοῦ πυρὸς καὶ χορεύων ἔψαλλε Χριστὸς ἀνέστη...»¹¹. Ποιά μεγαλύτερη ὁμολογία πίστεως ὑπάρχει ἀπὸ τὸν ὕμνο τοῦ θριάμβου «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν...»;

Ἡ ἀπὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ ἐντεῦθεν Ψαλτικῆ Τέχνη συνοδοιποροῦσα στὴν ἐσχατολογικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ζήτημα, ὅμως, τῆς μετοχῆς τῆς Ψαλμωδίας στὴν ὁμολογιακὴ μαρτυρικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ Ἔσχατα δὲν εἶναι τὸ μόνον θέμα τῆς παρουσίας εἰσηγήσεως. Ὁ τίτλος αὐτῆς ὑπόσχεται ὅτι θὰ ἀναζητηθεῖ ὁ τρόπος ποῦ ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη ἀπὸ τὴ Νέα Μέθοδο καὶ ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Νέα Μέθοδος ὡς μουσικοθεωρητικὸ καὶ σημειογραφικὸ σύστημα, κινοῦνται μέσα στὴν ἐσχατολογικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας ἀναφέρθηκε τὸ παράδειγμα τοῦ ἐποχούμενου ταξιδιώτου, ὁ ὁποῖος συνοδοιπορεῖ μετὰ τὸ ὄχημα ποῦ τὸν μεταφέρει. Ὅση ἐλευθερία καὶ ἂν ἀπολαμβάνει ὁ ἐπιβάτης κινούμενος ἐμπρός-πίσω καὶ δεξιὰ-ἀριστερὰ ἐντὸς τοῦ ὀχήματος, ὀφείλει νὰ γνωρίζει ὅτι ὑφίστανται ὅρια ἀπαραβίαστα προκειμένου νὰ μὴ βρεθεῖ ἐκτὸς τοῦ ὀχήματος, ἄρα καὶ ἐκτὸς προορισμοῦ. Ἡ Νέα Μέθοδος καὶ ἡ νεώτερη ἢ σύγχρονη Ψαλτικὴ Τέχνη, ὅπως διεμορφώθησαν τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνες ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς Νέας Μεθόδου, συνοδοιποροῦν μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν στὴν ἐσχατολογικὴ αὐτῆς πορεία; Πολὺ περισσότερο· συμβάλλουν στὴν ὑποστήριξη καὶ τὴ χειραγωγία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ στὴν προσπάθειά του νὰ φέρει τὰ Ἔσχατα στὸ «νῦν», νὰ βιώσει τὸ μέλλον στὸ παρόν; Μεταφορικῶς παρέμειναν ἐντὸς τοῦ ὀχήματος ἢ ἐξέπεσαν μετὰ ἀτυχεῖς ἢ δυστυχεῖς συνέπειες;

Ἀναμφιβόλως, ἡ ἐπινόηση τῆς Νέας Μεθόδου, ἐὰν ἀντιμετωπισθεῖ ὡς σύστημα, τὸ ὁποῖο ἀπλούστευσε τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ γραφὴ καὶ διευκόλυνε τὴν ἐκμάθηση τοῦ ψαλτικοῦ μέλους, ὅπωςδήποτε ἔχει τεράστια ἐκκλησιολογικὴ σημασία, διότι ἡ Ψαλμωδία στὴ Θεία Λατρεία ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα χειραγωγικὰ μέσα στὴν συμπροσευχὴ καὶ στὴν

¹¹ Ὁ.π., τόμος Δ', σσ. 335-336.

συμμετοχὴ στὴν Θεία Κοινωνία μαζί με ὅλη τὴν λατρεύουσα κοινότητα.

Ἐπὸ τὸ ἴδιο πρίσμα, τεράστια εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Νέας Μεθόδου στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀνθρωπολογία. Ὁ πιστὸς διὰ τῆς εὐκολώτερης μετοχῆς στὴν Ψαλμωδία, μυεῖται ἀσφαλῶς στὴν ὀρθόδοξη θεολογία διὰ τοῦ ὀρθοδόξου λόγου τῶν ὑμνογραφικῶν κειμένων. Διευκολύνεται, ἔτσι, στὴν κατανόηση τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ προτύπου, τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ὁποίου φέρει τὴν Εἰκόνα καὶ τὸν Ὅποιο καλεῖται νὰ μιμηθεῖ στὴν πορεία του πρὸς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν».

Ἄν, ὅμως, ἡ Νέα Μέθοδος, παράλληλα με ὅσα εἰπώθησαν ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ τὴν ἀπόληξη μιᾶς μακρᾶς διεργασίας ἀπλούστευσης τῆς βυζαντινῆς σημειογραφίας, προκειμένου, στὸ ἐξῆς, νὰ δίδεται ἡ δυνατότητα στοὺς μουσικοὺς νὰ καταγράφουν προσωπικῶς τους μελοποιήσεις ἐπιηρεασμένες ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ μέλος, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὰ «σύμμικτα» μαθήματα καὶ καταλήγοντας στὴν εἰσαγωγὴ αὐτούσιων κοσμικῶν μουσικῶν γραμμῶν καὶ μακαμίων στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνογραφία, τότε τὸ πρᾶγμα ἀλλάζει. Στὴν περίπτωσι αὐτῆ, τίθενται ἄλλα, ἠθικῆς φύσεως, δεδομένα, ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι τὸ ζήτημα τῶν «προθέσεων» τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὀρθῆς ἢ κακῆς χρήσεως τῶν ἀνὰ χεῖρας μέσων, πού, ὅπως εἶναι αὐτονόητον, φέρει στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀγαθῆς ἢ πονηρᾶς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τοῦ προσώπου. Ὁμοίως καὶ σὲ ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο. Ἡ μουσικὴ τυπογραφία τῆς Νέας Μεθόδου, σὲ ποιῆς περιπτώσεις εἶχε ἀγνῆς προθέσεις, καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ ἀπετέλεσε μία συμφεροντικὴ προσπάθεια, ἡ ὁποία ἀπέβλεπε στὸ οἰκονομικὸ κέρδος ἢ καὶ τὴν αὐθαίρετη ἐπιβολὴ συγκεκριμένου νεοφανοῦς ρεπερτορίου εἰς βᾶρος τοῦ πλούσιου παλαιοῦ ὕλικου; Ἄν, λοιπόν, ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη, ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ ἐντεῦθεν δὲν ἐξυπηρετεῖ τοὺς σωτηριολογικοὺς σκοποὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατώτερες προσωπικῆς ιδιοτέλειες τῶν μουσικοδιδασκάλων-μελουργῶν, τότε ἡ Ψαλτικὴ ἔχει ἀστοχήσει οἰκτρῶς ὡς λατρευτικὴ τέχνη.

Ἐχει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον νὰ μεταφέρουμε ἐδῶ τὶς λίαν εὐστοχες παρατηρήσεις τοῦ π. Γεωρ. Μεταλληνοῦ περὶ τῆς ὀρθόδοξης δημιουργίας στὴ Λατρεία καὶ τὶς λατρευτικῆς τέχνες: Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος «ὀρθο-

δόξως δημιουργεί, οὐδέποτε “καταλύει”, ἀλλὰ “πληροῖ”»¹², συμπληρώνει ὅ,τι ἡ λατρευτικὴ παράδοση ἔχει ἐναποθέσει στὸ Πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Ὁ δημιουργὸς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης δὲν ἐργάζεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, δὲν ἐπιδιώκει καὶ δὲν προσδοκᾷ διακρίσεις καὶ τιμές, προσφέρει τὰ δημιουργικὰ μέλη του (χέρια, στόμα, λάρυγγα κ.λπ.) στὴν Ἐκκλησία, τὰ ὁποῖα τότε γίνονται μέλη «τοῦ Πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν ἐκφράση τὴν Πίστιν του. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνωνυμία τῶν πλείστων δημιουργημάτων τῆς Ὁρθοδ. Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης»¹³. Ὁ δημιουργὸς ὀφείλει νὰ κινῆται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, «Οὐδὲν δικαίωμα ἔχει οὗτος νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰς ὀρέξεις του, διότι τότε οὗτος ὑποκαθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποῖα οἶονεὶ παύει νὰ ὑπακούῃ πρὸς στιγμὴν εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Θεῆς Κεφαλῆς τῆς, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄγεται δὲ ὑπὸ τῶν διαθέσεων τῶν μελῶν τῆς»¹⁴. Τέλος, ὁ πιστὸς μπορεῖ νὰ μεταχειρισθῆί κάθε μορφὴ τέχνης, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ του «ὑποτασσομένης πάντοτε βεβαίως τῆς τέχνης εἰς τὴν Ἠθικὴν – διότι διὰ τὸν Χριστιανὸν ἡ τέχνη δὲν εἶναι ἀσύδοτος»¹⁵.

Συμπεράσματα

Ὅδεύοντας πρὸς κάποια ἀκροτελεύτια συμπεράσματα:

- Γιὰ νὰ ὑπάρξει συμπόρευση καὶ συνοδοιπορία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης μὲ τὴν Ἐκκλησία στὴν ἐσχατολογικὴ τῆς πορεία, πρέπει τόσο ἡ ψαλτικὴ

¹² «Εἰς οἰονδήποτε τομέα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὀρθοδόξως δημιουργεῖ, οὐδέποτε “καταλύει”, ἀλλὰ “πληροῖ”, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου (Ματθ. 5,17). Οὕτω δὲ νοεῖται καὶ πάσα “πρόοδος” καὶ “ἐξέλιξις” εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὡς φαίνεται λίαν ἐμφανῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ὁποῖαι ἐκάστοτε διατελοῦν ἐν ἀπολύτῳ συμφωνίᾳ καὶ συνεχεῖα πρὸς τὰς προηγουμένας.» Μεταλληνὸς Γεώργ., Δημ., Ἀρμόνιον καὶ Ὁρθόδοξος Πνευματικότης (Τὸ πρόβλημα τῆς χρήσεως μουσικῶν ὀργάνων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Λατρείᾳ). Ἐκδόσεις «Ὁρθόδοξος Τύπος», Ἀθῆναι 1970, σ. 7 (ἐργασία δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον στὴν Ἐφημερίδα «Ὁρθόδοξος Τύπος», σὲ συνέχειες, στὰ φύλλα 1.11.1969, 20.11.1969, 10.12.1969, 1.1. 1970 καὶ 20.1.1970.

¹³ Μεταλληνός, ὁ.π., σσ. 8-9.

¹⁴ Ὁ.π., σ. 9.

¹⁵ Βλ. ὁ.π.

κοινότητα, ὡς ὑποσύνολο, ὡς μέρος τοῦ ὅλου, ὅσο καὶ ἡ λατρευτικὴ κοινότητα ὡς «ὄλον», νὰ ὀδεύουν ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἦθος «Χριστότροπον» καὶ «Χριστοειδές». Ὅταν τὸ λατρευτικὸν ἦθος τῆς λατρεύουσας κοινότητος ἀμβλύνεται καὶ «χαλαρώνει», τότε καὶ ἡ ψαλτικὴ παράδοση παραμορφώνεται καὶ ἀποκλίνει τοῦ προορισμοῦ της. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ Ψαλτικὴ ἀποκλίνει ἀπὸ τὸν σκοπὸ της, τότε μπορεῖ νὰ συμπαρασύρει τὴ λατρεύουσα κοινότητα σὲ ὀλέθρια ραθυμία καὶ ἔκπωση ἀπὸ τὸν ζῆλο γιὰ προσευχή-συμπροσευχὴ καὶ μετοχή-συμμετοχὴ στὴν Θεία Λατρεία. Τότε, ἡ Ψαλτικὴ καὶ ἡ Λατρεία διασταυρώνονται ἐξ ἀνάγκης γιὰ μίαν διεκπεραιωτικὴν τέλεση τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἀκολουθιῶν καὶ ἀμέσως ἡ μίαν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀδιαφορώντας ἢ ἀγνοώντας ἢ μίαν τὴν ἄλλη, ὅλο περισσότερο, ὅσο ἡ κατάστασις παρατείνεται.

• Ἡ Ἐκκλησία ὀδεύει πρὸς τὰ Ἔσχατα ἀναπόφευκτα. Ἡ πορεία της αὐτὴ περὶ ὅπως δὴποτε καὶ ἀπὸ τὴν ἔκπτωσιν ἢ τὸν ἐκφυλισμὸν, ποὺ ὀφείλονται σαφῶς στὴν ἀσθενοῦσα καὶ ἐφάμαρτη φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὀδηγεῖ ὅμως μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια στὴν ἔλευσιν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Πάλι, ἡ Ἐκκλησία προγεύεται καὶ βιώνει τὰ Ἔσχατα στὸ παρὸν διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη –εἴτε ἡ παρελθοῦσα, πρὸ τῆς Νέας Μεθόδου· εἴτε ἡ παρούσα, ἀπὸ τὴν Νέα Μέθοδο ἕως σήμερα· εἴτε ἡ μέλλουσα, ὅπως καὶ ἂν αὐτὴ ἐξελιχθεῖ– ἀκολουθεῖ τὴν Ἐκκλησίαν στὴν πορεία της πρὸς τὰ «Ἔσχατα», μὲ στόχον τελικῶς νὰ ἀνακαινισθεῖ καὶ νὰ «μεταλλαχθεῖ» σὲ ἐκεῖνο τὸ «ἄρρητον» δοξολογικὸ μέλος τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας, μὲ τὸ ὁποῖον δοξολογεῖται ἀκαταπαύστως ὁ Ἅγιος Τριαδικὸς Θεὸς στὴ Βασιλεία Αὐτοῦ.

Παύοντας ἐδῶ τίς ἐλάχιστες αὐτὲς σκέψεις ἐπὶ τοῦ τεραστίου θεολογικοῦ θέματος τῆς ὁμολογίας πίστεως διὰ τῆς Ψαλμωδίας, ἃς ἐπιτραποῦν δύο ρητορικὲς, τρόπον τινά, ἐρωτήσεις:

• Ἡ σύγχρονη Ψαλτικὴ Τέχνη εἶναι σήμερα σὲ ἀνάλογον θέσιν, ὥστε νὰ κληθεῖ νὰ στεφανώσῃ τὸ «τέλος» (δηλαδή, τὰ προσωπικὰ ἢ κοινωνικὰ «Ἔσχατα») ὡς «μαρτύριον» καὶ «ὁμολογία» πίστεως;

• Μποροῦμε δικαιωματικῶς νὰ μετατρέψουμε τὴν ὠραιοτάτη φράσιν «...ὠμολόγουν ψάλλοντες...» ἀπὸ χρόνον Παρατατικὸν σὲ χρόνον Ἐνεστώτα «...ὁμολογοῦν ψάλλοντες...», ὅπως ἔπραξαν οἱ διδάσκαλοι-ποιητὲς τοῦ συγχρόνου Εἰρημολογίου, τόσον ὁ Πέτρος ὅσον καὶ ὁ Ἰωάννης;

Νὰ μετατρέψουμε τὸ «...ὠμολόγουν ψάλλοντες...» ἀπὸ χρόνο Παρατατικὸ σὲ χρόνο Ἑνεστώτα, «...ὠμολογοῦν ψάλλοντες...», δίνοντας, ὅμως, συγχρόνως, νέα νοηματοδότηση στὴν φράση· πῶς τὸ Πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τώρα ὁμολογεῖ ψάλλοντας καὶ πάντοτε θὰ ὁμολογεῖ ψάλλοντας, ὅπως καὶ πάντοτε ὁμολογοῦσε ψάλλοντας, «Ἰησοῦν Χριστὸν ἐνανθρωπίσαντα, ἐσταυρωμένον, ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα.»

Γένοιτο.

Βιβλιογραφία

Μελέτες καὶ ἄρθρα

Ἀλυγιζάκης, Ἄντ., «Ἡ λειτουργικὴ μουσικὴ κατὰ τὸ Μ. Βασιλεῖο», στὸν τόμο *Τόμος ἐόρτιος 1600ῆς ἐπετείου Μ. Βασιλείου*, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 255-281.

Ἀλυγιζάκης, Ἄντ., *Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, ἐκδόσεις Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1978.

Βουρλῆς, Ἀθ., Θεοδ., *Δογματικοθητικαὶ ὄψεις τῆς Ὁρθοδόξου Ψαλμωδίας*, Ἀθήναι 1991.

Βουρλῆς, Ἀθ., Θεοδ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ὁρθόδοξος Ὑμολογία καὶ Μουσική*, Ἀθήναι 1986.

Βουρλῆς, Ἀθ., Θεοδ., *Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τοὺς ὕμνους τῆς πρὸ τῶν Χριστουγέννων Τεσσαρακοστῆς*, Ἀθήναι 1993.

Βουρλῆς, Ἀθ., Θεοδ., *Ἡ ἱερὰ Ψαλμωδία ὡς μέσον ἀγωγῆς (Ἠθικο-μουσικολογικὴ μελέτη)*, Ἀθήναι 1995.

Βουρλῆς, Ἀθ., Θεοδ., *Ἠθικοδογματικὰ μηνύματα τῆς προκαθαρσίμου περιόδου τοῦ Τριωδίου*, Ἀθήναι 1997.

Βουρλῆς, Ἀθ., Θεοδ., *Θέματα Ἱερᾶς Ψαλμωδίας*, τόμος Α', ἐκδόσεις Σ. Ἀθανασόπουλος - Σ. Παπαδάμης καὶ ΣΙΑ Ε.Ε., Ἀθήναι 2000.

Δελημπάσης Α., Δ., «Ψάλατε συνετῶς» - Διατί δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐνόργανος λατρεία, Ἀθήναι 1982.

Δημητρόπουλος Παν., Χ., «Θέλησις», λῆμμα στὴ *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία (Θ.Η.Ε.)*, τόμος 6, στήλες 132-134.

Θεοδώρου Εὐάγ., «Ἐλευθερία», λῆμμα στὴ *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ*

Εγκυκλοπαιδεία (Θ.Η.Ε.), τόμος 5, στήλες 560-563.

Καλεώδης Πατρικίος, Ἴωσ., Ἀρχιμανδρίτης, *Κώδιξ Εἰδικῶν Θεμάτων Ἐκκλησιαστικῆς Τάξεως καὶ Ἐθμοτυπίας, κατὰ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος κυρίως ἰσχύοντα, ἧτοι Εἰδικὸν Τελετουργικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἢ περὶ Ἱερᾶς Αἰσθητικῆς Δοκίμιον*, ἔκδοσις Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τύποις «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἀθῆναι 2009.

Καραγκούνης Κωνσταντῖνος, Χαρίλ., *Τὰ Ὁρθόδοξα Συναξάρια ὡς ἄμεσες καὶ ἔμμεσες πηγές τῆς αὐτοδύναμης ἐπιστήμης «Μουσικολογία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης» καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων τῆς, εἰσήγησις ἀνέκδοτη στὸ 5th International Musicological Conference “Musical Romania and the neighbouring cultures: traditions, influences, identities”.* Regional Association for the Balkan Countries of the International Musicological Society (IMS), Iasi, Romania, July 4-7, 2013.

Λαγγῆς Ματθαῖος, Ἐπίσκοπος Οἰνός, *Μέγας Συναξαριστῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμοι Α΄ - ΙΔ΄, Ἀθῆναι: 51981.

Μαντζαρίδης Γεώρ., Ἰ., *Μαθήματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*, ἔκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986.

Μεταλληνὸς Γεώρ., Δημ., *Ἀρμόνιον καὶ Ὁρθόδοξος Πνευματικότης (Τὸ πρόβλημα τῆς χρήσεως μουσικῶν ὀργάνων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Λατρείᾳ)*. Ἐκδόσεις «Ὁρθόδοξος Τύπος», Ἀθῆναι 1970, ἐργασία δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον στὴν Ἐφημερίδα «Ὁρθόδοξος Τύπος», στὰ φύλλα 1.11.1969, 20.11.1969, 10.12.1969, 1.1.1970 καὶ 20.1.1970.

Μπερδιάγιεφ Ν., *Περὶ τοῦ προσορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, μετάφραση Μητροπολίτου Σάμου Εἰρηναίου*, Ἀθῆναι 1950.

Παπαδόπουλος, Γεωρ., Ἰ., *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι*. Ἀθῆναι: Κουσουλῖνος - Ἀθανασιάδης 1890.

Πόποβιτς Ἰουστίνος, Ἀρχιμανδρίτης, *Σὺν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις, ἀναδημοσιευμένο στὸ ἔργο, Λαγγῆς Ματθαῖος, Ἐπίσκοπος Οἰνός, Μέγας Συναξαριστῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμος ΙΔ΄, Ἀθῆναι: 51981.

Τριαντάφυλλου Κων., Β., *Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός (1714 - 1779) - Ἡ βακτηρία τῶν σκλάβων. Τὸ καύχημα τῶν Αἰτωλῶν - Βίος, Διδα-*

«...ὠμολόγουν ψάλλοντες». Ἡ ἀπὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ ἐντεῦθεν Ψαλτικὴ

χές, καὶ ᾠσματικὴ Ἀκολουθία. Ἐκδόσεις Ὁρθοδόξου Φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου «ΜΙΚΡΑ ΖΥΜΗ» Θέρμον Αἰτωλίας, Η' ἔκδοσις.

Τσάμης Δημ., Γ., *Ψαλμωδία καὶ κατάνυξις*, Θεσσαλονίκη 1990, ἀνά-
τυπο ἀπὸ τὸν τόμο «Παντελεήμονι Β' τῷ Παναγιωτάτῳ Μητροπολίτῃ
Θεσσαλονίκης», σσ. 493-520.

Χρῦσανθος ἐκ Μαδύτων, Ἀρχιεπίσκοπος Δυρραχίου, *Θεωρητικὸν
Μέγα τῆς Μουσικῆς*, ἥτοι βιβλίον διδακτικὸν καὶ πολύτιμον τῆς Μου-
σικῆς Ἐπιστήμης καὶ σύγγραμμα περὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Μουσικῆς, Τεργέστη: Michele Weis 1832.